

Looduskaitsehariduse ja kasvatuse ülesanded

F. Eisen

(Ettekanne Eesti NSV Looduskaitse Seltsi vabariiklikul kokkutulekul Antslas, 29. juulil 1978.a.).

Looduskaitse küsimused üldse ja eriti keskkonnakaitse küsimused on kaasaegses maailmas väga aktuaalsed, mille teravus näitab kasvu tendentsi. Mure inimeste elu- ja töökeskkonna ning loodusrikkuste tuleviku pärast ^{aga juba ka nende seadukona pärast} olevikus on vägagi põhjendatud. See mure on globaalne, sest seosed meie planeedi looduses ter- vikuna on tihedad, inimeste käitumine loodusega ja looduses maa- kera ühes osas avaldab oma mõju tänapäeval nii või teisiti ka maa teistes osades.

Teaduse ja tehnika revolutsiooni tulemusel võimsa tehnika keerulise tehnoloogia, keemia ^{saaduste} laialdase tootmise ning kasutamise tõttu on inimese tegevuse mõju loodusele tohutult kasvanud. Tootlike jõudude kiire progressi kõrval ilmnevad siin tõsised negatiivsed tagajärjed. Need tulenevad nii looduses valitsevate seoste mitte- tundmisest või nende mittearvestamisest inimese tegevuses, ka lihtsalt hoolimatusest, ebakultuursusest.

Inimese ja looduse suhetel on ajalooline iseloom: see oleneb tootmisviisist - ühiskonna käsutuses olevate tootlike jõudude ja neile vastavate tootmissuhete iseloomust.

Väga tõsiselt ohustab loodust ja inimkonna elukeskkonda täna- päeval kapitalistlike monopolide kasumiahnus. See põhjustab tera- vat reaktsiooni sealses avalikkuses ja sunnib võimuseid teatud samme astuma.

Sotsialistlikus ühiskonnas, kus maa, maapõuevarad, veed ja metsad, vabrikud ja tehased on üldrahvalik omandus, kus ühiskondlik tootmine areneb plaanimajanduse alusel, on loodud looduskaitsele majanduslik, sotsiaalne ja õiguslik alus. Kuid ka meie maal on olemas selline eluline probleem. On objektiivne vajadus pöörata suuremat tähelepanu sellele, millist mõju avaldab meie tootmis-tegevus ja elukorraldus loodusele, elukeskkonnale, on vajadus läheneda neile küsimustele suurema perspektiivitundega ja teadlikkusega. On selge, et meil tuleb loodusele läheneda teaduslikult põhjendatud arusaamisega temas valitsevatest seostest, kasutada loodust ja suhelda temaga vastutustundega, et säiliksid tema rikkused ja ilu meie järglastele ja lähematele ning kaugematele naabritele, et neid rikkusi veelgi võimalikult rohkendada ja parandada. Siin tuleb arvestada majanduslikke, sotsiaalseid, kultuurilisi ja hügieenilisi aspekte, nende vastastikuseid seoseid. Meie inimeste teadlikkus, vastutustunne, moraalne pale ja kultuuritase ilmneb selgelt tema suhtumises loodusesse; see on suhtumine rahva rikkusse, oma naabritesse, oma järglastesse ja muidugi ka oma enda elukeskkonda.

Peale seadusandluses ettenähtud abinõude ja sanktsioonide on siin väga suure tähtsusega looduskaitse alasel haridusel ja kasvatusel. Sellele pööratakse praegu tähelepanu kogu maailmas. Üheks tunnistuseks selle kohta oli 1977.a. oktoobris Tbilisis toimunud rahvusvaheline (valitsuste vaheline) konverents just selles küsimuses, kust ka meie looduskaitse Seltsi aseesimees sm. Jaan Eilart osa võttis.

Rääkides looduskaitsest kui rahva tulevikule tähtsaste probleemist, me pöördume kõigepealt noorsoo ning loomulikult kooli poole. Looduskaitse on ka tähtis pedagoogiline probleem.

loodusearmastuse kasvatamine on kommunistliku kasvatuse lahutamatu osa, see on ideelise ja töökasvatuse, eetilise ja esteetiliselt kasvatuse ühtsuse, kasvatustööle kompleksse lähenemise näide. Noorte suhtumine loodusesse on kasvatatuse oluline kriteerium.

Meie põhilises hariduselu korraldavas dokumendis, Eesti NSV haridusseaduse preambulis rõhutatakse noorsoo kasvatuse tähtsa põhimõttena kasvatada kommunistliku ühiskonna ehitajate noori põlvkondi hoidma ja kaitsma loodust. Selle küsimuse erilist tähtsust meie ühiskonnas näitab see fakt, et NSV Liidu ja Eesti NSV uues konstitutsioonis käsitatakse looduskaitset kui tähtsat riiklikku ülesannet ja kodanike ühte põhikohustust (vastavalt §§ 18, 67 ja 18, 65).

Kooli jaoks on sellel küsimusel tunnetuslik-didaktiline külg, kasvatuslik-eetiline külg ja organisatsioonilis-praktiline külg.

Kõigepealt peab kooliharidus viima noore inimese nende põhiliste suhete, seaduspärasuste mõistmisele, mis valitsevad looduses, ökosüsteemides, mõistma bioloogilise, majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise aspektide vastastikust seostatust ja sõltuvust. On vaja, et noor tunnetaks sügavalt, et inimene on osa loodusest ja valitseb loodust, tundes ja alludes tema seaduspärasustele, mitte aga armutult ja arutult looduselt võttes. Me peame püüdma kujundada igas õpilases vastutustundlikku käitumist looduse suhtes. Sellise suhtumise aluseks on looduse tundmaõppimine ning ökoloogilistest seostest arusaamine noorte poolt. Noortes on vaja sisendada sügavat äratundmist sellest, kuidas inimene sõltub loodusest, looduse ressurrssidest, nii looduslikest varudest kui ka looduslikest tingimustest, sellest, kui eluliselt vajalik on säilitada ökoloogiline tasakaal, looduse taastootmise võime, looduse ilu tema mitmekesisiduses; uut põlvkonda tuleb õpetada suhtlema loodusega, vastutus- ja perspektiivitundega, et ta

saaks selge ettekujutuse ka looduskaitse sotsiaalsetest probleemidest, õpiks loodust nägema komplekselt, nii ajas kui ruumis, nii bioloogilisest, majanduslikust, samuti eetilise ja esteetilisest aspektist. Ülesanne on selles, et õpetada uut põlvkonda neid probleeme nägema ja siis õigesti lahendama.

Tesuur, Looduskaitse küsimustel koolis on suur tähtsus noorte ideelis-maailmavaatelise ja eetilise(moraalse) kasvatuses seisukohalt. See on materialistliku maailmavaate kujundamise tee: nii õpetame noori mõistma objektiivseid seaduspärasusi looduses ja ühiskonnaski, mõistma looduse dialektikat ning inimese ja looduse suhete dialektikat. Looduskaitse küsimuste käsitlemisega süvendame noortes kodumaa-armastust, õiget suhtumist rahva ühisvarasse, tahet oma tööga seda ~~rik~~kindendada ja õilistada; seega ka lugupidamist kaaskodanike vastu, kes samuti looduse rikkustest ja ilust tahavad osa saada. Jutt on õigete suhtumiste ja moraalsete väärtushinnangute kujundamisest.

Looduskaitse küsimuste käsitlemine koolis ei ole ainult mingi ühe aine ülesanne, ei ole ka sellist eri ainet meie koolide õppeplaanis. Need küsimused peavad läbima kõiki aineid, vastavalt aine iseloomule ja õpilaste eapärasusele. Tega tuleb seda kõigepealt teaduste aluste õpetamise, s.o. eriainetes õpetamise käigus ja fakultatiivkursuste näol (looduskaitsealaseid fakultatiivkursusi on praegu ainult 93 koolis 2755 õpilasele), samuti klassivälises töös, kujundades õpilastel võimalikult tervikliku käsituse looduskaitse küsimustest. Neid küsimusi käsitletakse keemia, bioloogia, geograafia ja ka emakeele õpikuis. Kuid praegu on nende küsimuste käsitlemine kooliõpikuis paraku veel puudulik, mis ilmneb teatud fragmentaarsuse, üksikute eraldi seisvate faktide esitamises, ökoloogiliste seoste väheses rõhutamises, tervisliku elukeskkonna

tähtsusele mitte vajaliku tähelepanu pööramises. Õpetajail tuleb neid puudusi praktilises õppetöös kompenseerida. Tuleb anda võimalikult terviklik teadmiste hulk elluastujatele noortele, mis kujundaks ühtlasi maailmavaadet, eetilisi hoiakuid, vastutusvõimet, on aluseks isiklikule käitumisele. Pedagoogilises ajakirjanduses (vt. "Nõukogude Kool", nr. 51, 1978) on õigusega juhitud tähelepanu puudustele meie kooli loodusteaduste aluste kursustes.

Seoses partei ja valitsuse viimase määrusega kooli kohta ja eelseisva uute üleliiduliste tüüpõppeplaanide kehtestamisega tuleb teha olulisi muudatusi ka õppeprogrammides. Looduskaitse küsimused tuleb viia süsteemipäraselt ja sihikindlalt enamusse õppeainetesse, kõigepealt bioloogias, keemias, füüsikas, aga samuti geograafias, ajaloo, tööõpetuses-kodumajanduses, muudugi ka emakeeles. Õppeainete vahel on selles küsimuses vaja läbimõeldud integratsiooni; see on samuti ainete vaheliste seoste küsimus, mis on üldse tänapäeva koolihariduses, aineõpetuses üks aktuaalsemaid küsimusi.

Puudustele looduskaitse-alaste küsimuste käsitlemisele on õpikute autorite tähelepanu vabariigis juhitud; NSVL Pedagoogika Akadeemia juures on vastav komisjon ja labor, mis tegelevad nende küsimustega Nõukogude Liidu ulatuses. Ilmselt on küpsenud vajadus korraldada selles küsimuses üleliiduline pedagoogilis-teaduslik konverents, nagu neid meil korraldatakse mitmesuguste pedagoogiliste-teoreetiliste ja praktiliste probleemide alal. Siin tuleks läbi arutada looduskaitse küsimuste terviklik maht ja üksikute ainete osa nende käsitlemisel. On ju enamuse ainete programmid, loodusteadustes eriti, üleliiduliselt ühtsed. Ped. Akadeemia jaoks tuleks selline ettepanek teha.

Mis puutub looduskaitse alase töö organisatsioonilist ja praktilist külge meie koolis, siis siin areneb üsna laialdane ja

sisukas tegevus, mis on enamusele siin kuulajatest ka teada. Selle peamine eesmärk on anda õpilastele oskusi looduskaitse praktilistes küsimustes, kinnistada ja süvendada nende teadmisi, anda võimalust isikliku tööga kaasa aidata meie looduse hoidmisele; isiklik töö looduse heaks, s.o. rahva heaks on suure kasvatusliku tähtsusega. Peamiselt on siin tegemist klassi- ja kooliväliste töö vormidega, kuigi väga omal kohal on ka hästi korraldatud praktikumid, laboratoorsed tööd, ekskursioonid ja õppekäigud aineõpetuse raamides.

Klassi- ja koolivälise tegevuse põhiliseks vormiks on noorte loodussõprade ringid, mis ühendavad koolides üle 6200 õpilase ja kolme noorte loodussõprade maja juures 1800 õpilast, kokku ca 8300 õpilast. Neist aktiivsemad ja n.ö. edasijõudnumad võetakse Looduskaitse Seltsi noorliikmeiks. Neid on üle 800. Nende vastuvõttu Seltsi eriti ei forsseerita, kuid märksa rohkem võiks neid küll olla. Seltsi osakondadel võiks olla kohati tihedam side koolidega, pakkudes ühtlasi koolinoortele huvitavat kaasalöömise ja kaasaelamise võimalusi.

Viimasel ajal on koolinoorte hulgas levimas looduse kaugõppe-ringid tuntud teadlaste ja entusiastide eestvedamisel. Neid on aianduse, ornitoloogia jt. aladel. See vorm võimaldab tõmmata huvialasesse tegevusse noori üle kogu vabariigi, korraldada neile huvialaseid kokkutulekuid.

Üheks kaalukamaks koolinoorte looduskaitse alasesse töösse kaasatõmbamise vormiks on koolimetskonnad. Neid on 65 kooli juures ja ühendavad üle 5000 õpilase. Koolimetskond pakub noortele loodussõpradele aastaringset tegevust. See vorm võimaldab hästi siduda koolis õpitut vaatlustega ja praktikaga looduses. Koolimetskonna juhtimine on korraldatud õpilaste omavalitsuse põhimõttel kooli ja metskonna esindajate pedagoogilisel ja erialasel juhendamisel. See

on mõjus kasvatuslik tegur. (Praegu tuleb koolides üldse pöörata suuremat tähelepanu õpilasomavalitsuse arendamisele). Häid kogemusi on siin Räpina, Kilingi-Nõmme, Kanepi Keskkoolil, Nissi, Krabi ja Võsu kaheksaklassilisel koolil jt. Peale selle on väiksemaid šeflusaluseid metsatükke veel 45 koolil. Tunnustus- ja tänusõnu tuleb siinjuures öelda metsameestele, kes koolidele ja õpilastele palju tähelepanu ja abi osutavad. Iga-aastastel metsapäevadel osalevad kümned tuhanded koolinoored metsaistutamise ja hooldamise töödel, mis kujutab endast peale pedagoogilise "kasu" ka olulist abi metsameestele (siiski 1500-1800 ha metsa istutatakse igal aastal õpilaste kätetööga!).

Mitmeaastane praktika koolidevahelise võistluse "Kaitseme loodust" korraldamisel näitab, et palju koole jääb sellest võistlusest kõrvale; ei toimugi reas koolides sellel alal pidevat tööd. Seepärast tuleb nüüd rohkem rõhku panna koolidevahelise võistluse organiseerimisele rajooni ja linna ulatuses, tõmmates kaasa kõik üldhariduskoolid, kutsekoolid ja tehnikumid. Võistlus "Kaitseme loodust" toimub edaspidi 2 etapis - rajooni/linna ja vabariikliku etapi näol, kusjuures noorte loodussõprade vabariiklik kokkutulek toimub edaspidi üle aasta. Vahepealset aastat tuleb hästi ära kasutada õpetajate juhendajate ja õpilasaktiivide kasutamiseks, kogemuste vahetamiseks ning töö sisuliseks parandamiseks rajoonides ja linnades.

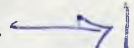
Seoses sellega on vaja pöörata rohkem tähelepanu õpetajatele-juhendajatele ja õpilasaktiivile vastavate kursuste ja seminaride korraldamisele. Õpetajatele jätkatakse suviti looduse suvekooli korraldamist VÕT ja Looduskaitse Seltsi ühikute poolt. Seni oli suvekool algklasside õpetajate päralt, nüüd on järg geograafide ja bioloogide käes. Ka õpetajate suvekursustel Värskas on looduskaitse küsimused kavas kõigile keemia, bioloogia ja geograafia õpetajaile,

samuti koolide direktoritele, klassijuhatajatele, kõigil kasvatus-
tustöö kursustel. Erilist tähelepanu pööratakse sellele küsimu-
sele matkaringide juhendajate seminaridel (järjekordselt järg-
mise aasta jaanuaris). *Matkanuttum aasta!*

Looduskaitse ja loodusehoiu küsimustele tuleb ka õpetajate
ettevalmistamisel kõrgkoolides suuremat rõhku panna.

On vajadus ja ka selgumas reaalsed võimalused koolide loo-
duskaitse ringide ja pioneeriaktivistidele-õpilastele vastava
suvised õppelaagri regulaarseks korraldamiseks. Suviti (juunis)
toimuvad juba noorte loodussõprade aktiivi õppekogunemised Lahe-
maal.

Loomisel on looduskaitse õpik-käsiraamat vastava fakultatiiv-
kursuse jaoks, mis võiks olla teistele õpetajatele abiks käsiraa-
matuna.

Looduskaitse on tihedalt seotud kodu-uurimisega. Siin on
rikkalik ainevald uurimiseks, kuidas inimene on muutnud kesk-
konda antud kohas ja millised on selle tagajärjed. Siin tuleb
tundma õppida ja kaitse alla võtta loodusharulduste ja vaata-
misväärsuste kõrval kultuuri-ajaloolisi objekte, revolutsioo-
niliste ja sõjasündmustega seotud paiku, arhitektuurilisi mäles-
tuse märke, koguda kohamuistendeid, uurida paikkonna ajalugu.
 Nii talitavadki meie tuntumad looduskaitsejate ja kodu-uuri-
jate kollektiivid koolides.

Noored kodu-uurijad korraldavad järjekindlalt omi piirkond-
likke ja vabariiklikke kokkutulekuid. Järjekordne ülevabariigi-
line noorte kodu-uurioste kokkutulek-konverents toimub tuleval
aastal aprillis Tartus. Kodu-uurimine ja kultuuri- ning ajaloo-
mälestusmärkide kaitse on meie vabariigis traditsiooniliselt ti-
hedalt seotud looduskaitse liikumisega ja noored jätkavad seda

traditsiooni, seda enam, et vabariigis teist sellesuunalist ühiskondlikku organisatsiooni ei ole.

Kasvatagem siis ühiselt, meie pedagoogid, metsamehed ja kogu loodussõprade laialdane aktiiv noori headeks peremeesteks kodumaa loodusele, tublideks uue elu ehitajateks!

vl. lk 4